

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/125633,Wierni-Przyrzeczeniu-Konspiracja-harcerska-w-Pinczowie-1945-1950.html>

Pińczów od strony Nidy (fot. polona.pl)

ARTYKUŁ

Wierni Przyrzeczeniu. Konspiracja harcerska w Pińczowie (1945-1950)

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej (1948-1956) Stalinizm w Polsce

Autor: IZABELA BOŻYK 10.06.2026

Podobnie jak w przypadku podziemia poakowskiego, część młodzieży z Szarych Szeregów odrzuciła decyzję o zakończeniu konspiracji. Niewielka, elitarna grupa harcerzy kontynuowała działalność podziemną na terenie Pińczowa,

wpierw pod nazwą Szare Szeregi, a następnie jako Zakonspirowany Związek Harcerstwa Polskiego.

W Pińczowie podczas II wojny światowej działał zakonspirowany ruch harcerski, będący częścią Szarych Szeregów. Tajny hufiec ZHP – Rój „Zbigniewowo” – prowadził aktywną walkę z niemieckim okupantem i ściśle współpracował z Armią Krajową. Jednostka ta operowała w ramach szerszej struktury – Chorągwi Kieleckiej, noszącej kryptonim „Ul Skała”.

Ciągłość działania

Po wkroczeniu Armii Sowieckiej w styczniu 1945 r. podziemna działalność Szarych Szeregów rozkazem hm. Leona Marszałka została zakończona. Decyzja ta, oparta na tragicznych doświadczeniach akcji „Burza”, miała chronić ideowo wychowaną i przeszkoloną bojowo młodzież przed represjami sowieckich służb.

Kilku młodych ludzi związanych z okupacyjną konspiracją w Pińczowie kontynuowało działalność po wojnie. Wychodzili oni z założenia, że polskie ziemie znalazły się pod nową okupacją.

Nie wszyscy jednak podporządkowali się ogólnym wytycznym. Podobnie jak w przypadku podziemia poakowskiego, część młodzieży z Szarych Szeregów odrzuciła decyzję o zakończeniu konspiracji. Kilku młodych ludzi związanych z okupacyjną konspiracją w Pińczowie kontynuowało działalność po wojnie. Wychodzili oni z założenia, że polskie ziemie znalazły się pod nową okupacją, a spodziewany rozpad sojuszu aliantów z ZSRR doprowadzi do kolejnego konfliktu mocarstw, który przyniesie Polsce pełną wolność. Pod komendą Henryka Janikowskiego (ps. „Stanisław Mucha”) niewielka, elitarna grupa harcerzy kontynuowała konspirację, nadal pod nazwą Szare Szeregi, aż do 1947 r.

Skupiali się na szkoleniach i pracy uświadamiającej, wykorzystując radio lampowe do nasłuchu; redagowali też biuletyn „Co słyhać?”, który miał przełamywać monopol informacyjny komunistycznej władzy.

Pińczów od strony Nidy (fot. polona.pl)

Stwarzanie pozorów

Tymczasem w grudniu 1944 r. władze ludowe formalnie reaktywowały ZHP, starając się jednak obsadzać go lojalnymi wobec siebie działaczami. Ten „koncesjonowany” powrót harcerstwa miał na celu nie tylko zduszenie autentycznego ruchu, ale przede wszystkim identyfikację niepokornej młodzieży i poddanie jej systematycznej indoktrynacji w duchu PPR.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Pińczowie aktywnie zwalczał wszelkie próby tworzenia niezależnych struktur młodzieżowych. Harcerze byli oskarżani o „szpiegostwo” lub „przynależność do nielegalnych związków”.

Pozornie liberalna polityka wobec ZHP wynikała z doraźnej konieczności skupienia sił reżimu na likwidacji podziemia niepodległościowego oraz eliminacji opozycji politycznej, co stało się priorytetem po powrocie Stanisława Mikołajczyka do kraju. Jednocześnie trwała cicha walka o oblicze ideowe organizacji: instruktorzy i harcerze ukształtowani przez przedwojenną szkołę oraz okupacyjną konspirację masowo wchodzili do komend hufców i chorągwi. Przejmując dowodzenie nad nowo tworzonymi drużynami, starali się zachować nad nimi kontrolę i wychowywać młodzież w duchu tradycyjnego Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego.

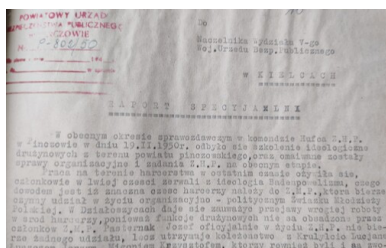
W te działania wpisał się Henryk Janikowski, który wiosną 1945 r. został komendantem hufca w Pińczowie. Jednak machina represji wobec oporu społecznego i nieprzejednanej postawy podziemia niepodległościowego nieubłaganie nabierała tempa. Już jesienią 1945 r. Janikowski utracił stanowisko komendanta. Rozpoczął się proces systematycznego przejmowania kontroli nad ZHP przez komunistów.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Pińczowie aktywnie zwalczał wszelkie próby tworzenia niezależnych struktur młodzieżowych. Harcerze byli oskarżani o „szpiegostwo” lub „przynależność do nielegalnych związków”, co brutalnie uświadamiało opinii publicznej charakter nowego aparatu władzy. Działalność kontynuatorów Szarych Szeregów została ostatecznie przerwana przez falę aresztowań wiosną 1947 r. Po sfałszowanych wyborach komuniści przystąpili do otwartego ataku na „reakcyjne” kierownictwo, a strategia tzw. pozorowanej demokracji została porzucona.

Zachowanie wierności

Aresztowania z 1947 r. nie oznaczały jednak końca walki. Kolejną próbę ratowania niezależnego harcerstwa w Pińczowie podjął w 1948 r. Józef Pasternak (ur. 1926 r.). Związany z harcerstwem od 1938 r., uczestnik tajnych kompletów, w 1944 r. uciekł z wywózki do Niemiec i trafił do 2. Korpusu Polskiego. Po powrocie z wojny kontynuował naukę w pińczowskim gimnazjum. Na bazie oficjalnego hufca stworzył on Zakonspirowany Związek Harcerstwa Polskiego (ZZHP). Była to elitarna, kadrowa grupa, której członkowie przysięgali wierność zasadom skautingu i tradycji narodowej. Po latach Pasternak wspominał:

„Myślą przewodnią było zachowanie wierności wszystkiemu, co wynikało z roty ślubowania i Szarych Szeregów”.

**Naczelnika Wydziału I WUBP w
Kielcach, 26 II 1950 r. (z zasobu
IPN)**

**Józef Pasternak (fot. z książki pt.
*Sowieckiemu zniewoleniu - Nie.
Harcerska druga konspiracja
[144-1956]; praca zbiorowa z
przedmową S. Broniewskiego
„Orszy”, Warszawa 2003)***

W 1948 r. Józef Pasternak objął funkcję hufcowego w Pińczowie, jednak ze względu na swój opór wobec nowej ideologii i wojenną przeszłość, bardzo szybko stracił stanowisko. W tym czasie bowiem władze partii do wcielenia ZHP do komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej (ZMP). Mimo zachowania zasad konspiracji i pozornego wygaszenia działalności ZZHP, w 1950 r. pińczowski PUBP aresztował Pasternaka i wielu jego byłych podkomendnych. Funkcjonariusze raportowali:

„Pasternak jest inspiratorem wrogiej działalności i organizatorem nielegalnej organizacji, która ma na celu wciskanie swoich wtyczek na kierownicze stanowiska w ZMP i prowadzenie destruktywnej roboty”.

Choć podczas brutalnego śledztwa stosowano tortury, harcerze wytrwali i dzięki wspólnej linii obrony nie dali

się złamać. W efekcie, z braku dowodów winy, w lutym 1951 r. Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Kielcach musiała zwolnić ich z więzienia. Ich niezłomna postawa stała się symbolem oporu pińczowskiej młodzieży wobec narzuconego systemu.

COFNIJ SIĘ